

บทความปริทัศน์

แนวคิดทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาภาวะพลัดพลังในผู้สูงอายุ

Educational Concepts for Developing Active Aging in the Elderly

ระวี สัจจโสภณ

Ravee Sajjasophon

ABSTRACT

A new paradigm for developing older adults to become involved in active aging and to be able to solve dependency problems in an aging society advocates lifelong learning and education. According to a review of the literature, the educational concepts for developing active aging include the development concepts of 1) lifelong learning, 2) educational gerontology, 3) learning city/society, and 4) aging city. The processes and purposes of each concept need to be connected to one another based on a holistic approach in order to develop fully active aging both at an individual and societal level. However, a learning city is recognized as an essential element in creating a learning society and serves as an appropriate learning strategy in the Thai context. Therefore, the author proposes a Learning City concept as the main concept toward promoting and developing active aging in Thailand.

Keywords: educational concepts, developing active aging

บทคัดย่อ

กระบวนทัศน์ใหม่ในการพัฒนาผู้สูงอายุให้เป็นผู้สูงอายุที่มีภาวะพลัดพลังและนำไปสู่การแก้ปัญหาการพึ่งพิงทางสังคมของผู้สูงอายุในยุคสังคมผู้สูงอายุ คือ การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตในวัยสูงอายุ จากการสังเคราะห์เอกสาร พบว่า แนวคิด

ทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาภาวะพลัดพลังในผู้สูงอายุ คือ (1) แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต (2) แนวคิดพหุวิชาศึกษาด้านการศึกษา (3) แนวคิดการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ และ (4) แนวคิดการพัฒนาเมืองสำหรับผู้สูงอายุ โดยทุกแนวคิดล้วนมีความเชื่อมโยงกันในด้านกระบวนการและเป้าหมาย คือการพัฒนาผู้สูงอายุในระดับปัจเจกบุคคลให้เป็น

ภาควิชาการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และชุมชน คณะศึกษาศาสตร์และพัฒนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน นครปฐม 73140

Department of Human and Community Resource Development, Faculty of Education and Development Sciences, Kasetsart University Kamphaeng Saen Campus, Nakhon Pathom 73140, Thailand.

E-mail: raveepope@hotmail.com

ผู้สูงอายุที่มีภาวะพหุพิพจน์และระดับสังคมให้เป็นสังคมผู้สูงอายุที่มีพหุพิพจน์ บทความนี้เขียนนำเสนอแนวคิดการศึกษาเพื่อการพัฒนาภาวะพหุพิพจน์ในผู้สูงอายุไทยในรูปแบบการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นรูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาภาวะพหุพิพจน์ในผู้สูงอายุที่มีความสำคัญในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้และสอดคล้องกับบริบทการเป็นสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย

คำสำคัญ: แนวคิดทางการศึกษา การพัฒนาภาวะพหุพิพจน์

บทนำ

สังคมในยุคปัจจุบันกล่าวได้ว่าเป็น “สังคมผู้สูงอายุ” เนื่องจากผู้สูงอายุทั่วโลกได้เพิ่มจำนวนขึ้นทั้งเชิงปริมาณและสัดส่วน โดยองค์การสหประชาชาติรายงานว่า ใน พ.ศ. 2552 ผู้สูงอายุทั่วโลกมีประมาณ 737 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 11 ของประชากรโลกทั้งหมด และคาดประมาณว่าจำนวนผู้สูงอายุจะเพิ่มขึ้นเป็น 1,963 ล้านคนหรือคิดเป็นร้อยละ 22 ใน พ.ศ. 2593 แนวโน้มสัดส่วนผู้สูงอายุที่มีอายุมากขึ้นยังเพิ่มขึ้น อีกทั้ง 2 ใน 3 ของผู้สูงอายุในโลกอยู่ในประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะในทวีปเอเชีย (United Nations, 2009)

แนวโน้มสัดส่วนผู้สูงอายุของสหประชาชาติ (United Nations, 2009) มีความสอดคล้องกับจำนวนผู้สูงอายุในประเทศไทยที่ สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล (2553) ทำการสำรวจประชากรคาดประมาณ ณ กลางปี พ.ศ. 2553 พบว่า มีประชากรผู้สูงอายุมากกว่า 7.5 ล้านคนหรือคิดเป็นร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศ และคาดว่าจะเพิ่มจำนวนขึ้นเป็น 15 ล้านคนใน พ.ศ. 2563 หรืออีก 10 ปีข้างหน้า โดยประเทศไทยได้ก้าวเข้าสู่ “สังคมผู้สูงอายุ” มาตั้งแต่ พ.ศ. 2548 และจะมีจำนวนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ จนถึง พ.ศ. 2570 ประชากรไทย

จำนวน 1 ใน 4 คนจะเป็นผู้สูงอายุ ทำให้ประเทศไทยเป็น “สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2552)

การที่ประชากรผู้สูงอายุไทยเพิ่มขึ้นเกินกว่าร้อยละ 10 ทำให้เป็นประเทศที่มีผู้สูงอายุมากที่สุดเป็นอันดับสองในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รองจากประเทศสิงคโปร์ที่มีประชากรผู้สูงอายุร้อยละ 12 (องค์การแรงงานระหว่างประเทศ, 2554) ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาสำคัญจากการเป็นสังคมผู้สูงอายุ คือ “ปัญหาภาระพึ่งพิงทางสังคมของผู้สูงอายุ” (social dependency) ซึ่งเกิดจากประชากรวัยแรงงานต้องรับภาระดูแลผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น ปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาที่นักวิชาการวิตกว่าจะมีผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศในทุกด้าน และผลจากการศึกษาอัตราการเป็นภาระของผู้สูงอายุของประเทศไทยและประเทศสิงคโปร์ พบว่า มีอัตราการเป็นภาระของผู้สูงอายุเท่ากับ ร้อยละ 16.1 และร้อยละ 16.3 ตามลำดับ เมื่อเปรียบเทียบกับอัตราการเป็นภาระของผู้สูงอายุของ ประเทศลาว ประเทศฟิลิปปินส์ และประเทศกัมพูชา นั้นยังคงเท่ากับร้อยละ 9.0 ร้อยละ 10.7 และร้อยละ 8.9 ตามลำดับเท่านั้น แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยยังคงมีอัตราการเป็นภาระของผู้สูงอายุอยู่ในระดับสูงเมื่อเทียบกับประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคนี้ (กุศล, 2553)

ปัญหาดังกล่าวเมื่อผนวกกับสภาพทางสังคมของประเทศไทยในปัจจุบันที่มีการพัฒนาสังคมเมืองไปสู่สังคมอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดความเป็นเมือง มีความทันสมัยและการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพิ่มขึ้น ส่งผลต่อการลดบทบาทและคุณค่าของผู้สูงอายุลง เนื่องจากผู้สูงอายุไม่มีอำนาจในการควบคุมดูแลบุตรหลานรวมถึงอำนาจความรับผิดชอบทางเศรษฐกิจและการเงิน ตลอดจนอำนาจในการตัดสินใจ นอกจากนี้ยังขาดการศึกษาเพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ ทำให้ทักษะความชำนาญต่างๆ ด้อยคุณค่าลง เมื่อการศึกษาและเทคโนโลยีสมัยใหม่ก้าวหน้าขึ้นมาก จึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ผู้สูงอายุจะถูกลดบทบาทลงทั้งทางเศรษฐกิจและสังคม (ศศิพัฒน์, 2550; สำนักส่งเสริม

และพิทักษ์ผู้สูงอายุ, 2550; กุศล, 2553) โดยสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (2551) ทำการศึกษาพบว่าในสังคมที่มีการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมในระดับสูง ผู้สูงอายุส่วนมากถูกละเลยไม่ได้รับการเอาใจใส่เท่าที่ควร และจำเป็นต้องพึ่งพิงตนเองมากขึ้น สอดคล้องกับผลการวิจัยของ นภาพร (2551) ที่พบว่า การย้ายถิ่นของบุตรมีผลกระทบต่อการเกื้อหนุนผู้สูงอายุทั้งด้านกายภาพและด้านจิตใจ โดยสัดส่วนของผู้สูงอายุที่พักอาศัยอยู่ในบ้านเดียวกับบุตรลดลงจากร้อยละ 77 ใน พ.ศ. 2529 เหลือเพียงร้อยละ 59 ใน พ.ศ. 2550 โดยเฉพาะผู้สูงอายุในเขตชนบท สรุปได้ว่าผู้สูงอายุในสังคมปัจจุบันจำเป็นต้องพึ่งพิงตนเองมากขึ้น ดังนั้นการพัฒนาให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพิงตนเองได้อย่างมีศักยภาพหรืออีกนัยหนึ่งคือเป็นผู้สูงอายุที่มีภาวะพหุพิพลังจึงมีความจำเป็นยิ่ง

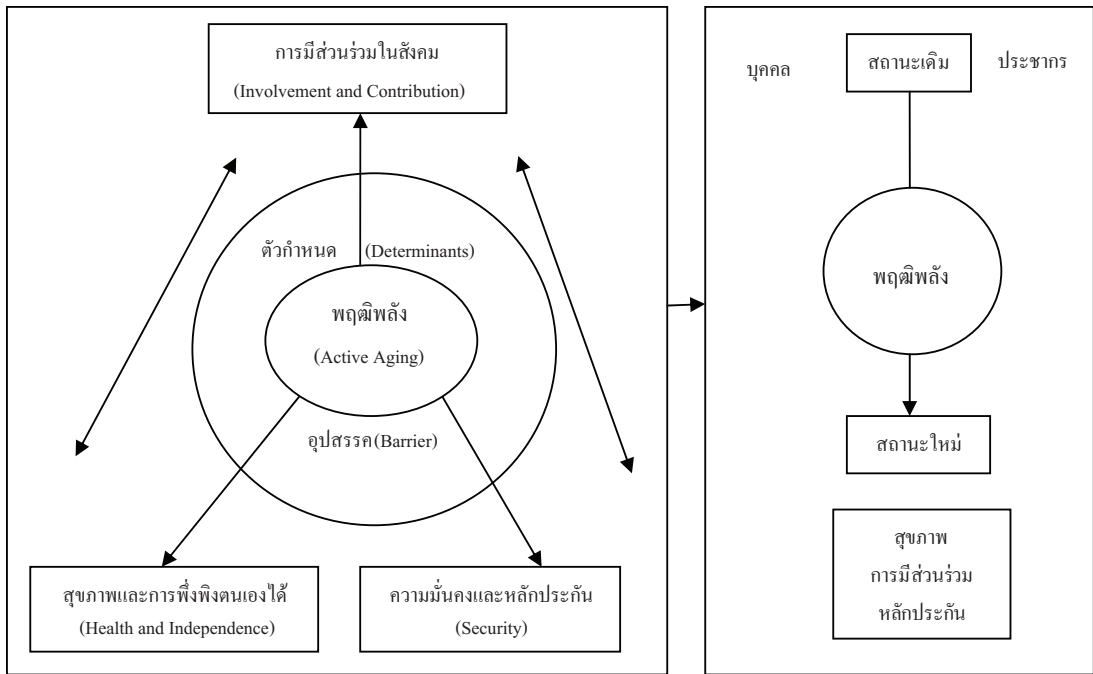
ความหมายของภาวะพหุพิพลัง

องค์การอนามัยโลก (World Health Organization [WHO], 2002) ได้กำหนดแนวคิดภาวะพหุพิพลัง (active aging) ขึ้นในช่วงปลายทศวรรษที่ 90 โดยให้ความหมายไว้ว่าเป็นแนวคิดที่แสดงถึงภาวะสุขสมบูรณ์ของผู้สูงอายุและเป็นเป้าหมายของภาวะหรือคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุทั่วโลก โดยคาดว่าภาวะพหุพิพลังเป็นหนทางเดียวที่จะแก้ไขปัญหาที่เกิดจากการเพิ่มจำนวนของผู้สูงอายุทั่วโลก แนวคิดนี้ได้รับการนำเสนอแก่ประเทศต่างๆ ทั่วโลกเพื่อนำไปใช้ในการพัฒนาประชากรผู้สูงอายุให้เป็นผู้สูงอายุที่มีสุขภาพที่ดี มีความตระหนักในคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสุขในการดำเนินชีวิต มีความสามารถในทางสังคมและเศรษฐกิจ ตลอดจนมีศักยภาพที่จะพึ่งพิงตนเองเท่าที่ผู้สูงอายุจะทำได้ และใช้ความสามารถนั้นในการช่วยเหลือตนเอง ครอบครัว บุคคลอื่น และสังคม โดยภาวะพหุพิพลังประกอบด้วย 3 ปัจจัยหลักคือ 1) สุขภาพที่ดี (health) 2) การมีส่วนร่วม (participation) 3) ความมั่นคงหรือการมีหลักประกัน (security)

สุทธิชัย (2544) ได้แปลคำว่า “active aging” เป็นภาษาไทยว่า “ภาวะพหุพิพลัง” และให้ความหมายว่า พหุพิพลังเป็นกระบวนการที่เหมาะสมอันนำไปสู่สุขภาพ การมีส่วนร่วม และหลักประกันที่สร้างเสริมคุณภาพชีวิตเมื่อสูงอายุ อันแสดงให้เห็นว่าการมีภาวะพหุพิพลังไม่ได้เป็นเรื่องเฉพาะผู้สูงอายุเท่านั้นแต่เป็นเรื่องของทุกคนที่ต้องเตรียมตัวเมื่อสูงอายุ โดยมีขั้นตอนและเงื่อนไข ดังนี้

1. การตระหนักและยอมรับที่จะทำ (realization and made commitment) คือ การตระหนักว่าข้อมูลที่ได้รับเป็นปัญหาและการยอมรับที่จะวางแผนว่าตนเองต้องทำอะไรจึงจะสามารถแก้ปัญหาที่ตนเอง
  2. การพึ่งพิงตนเอง (self-reliance) คือ การกระทำกิจกรรมใดๆ ได้ด้วยตนเอง
  3. การทำเพื่อทุกคนและทุกคนทำ (everyone does and does for everyone) คือ การที่ทุกคนร่วมมือร่วมใจกันทำกิจกรรมเป็นกลุ่ม
  4. การทำอย่างต่อเนื่อง (do continuously) คือ การทำกิจกรรมใดๆ ต้องมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่อง
- ทั้งนี้มนทัศน์ของภาวะพหุพิพลังและกระบวนการนำสังคมไปสู่เป้าหมายของพหุพิพลังแสดงดังภาพที่ 1

จากการศึกษาแนวคิดของ จิราพร (2549) เพ็ญแข (2550) อาชญญา และคณะ (2552) WHO (2002) และ Thanakwang and Soonthorndhada (2006) ซึ่งจัดว่า กรอบมโนทัศน์ที่นำผู้สูงอายุไปสู่ภาวะพหุพิพลัง คือ การส่งเสริมการศึกษาหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อสนองความต้องการในการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ อันเป็นกลไกในการสร้าง “สังคมผู้สูงอายุที่มีพหุพิพลัง” (active aging society) ทั้งนี้ระดับการศึกษาที่ต่ำและการขาดการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ จะมีความสัมพันธ์ต่อการเกิดภาวะทุพพลภาพ การเสียชีวิตรวมถึงอัตราการไม่จ้างงาน การศึกษาในวัยเด็กของผู้สูงอายุรวมทั้งโอกาสสำหรับการศึกษาดูแลชีวิตช่วยให้ผู้สูงอายุพัฒนา

ภาพที่ 1 มโนทัศน์ของพหุพลังและกระบวนการนำสังคมไปสู่เป้าหมายของพหุพลัง
ที่มา: (สุทธิชัย, 2544)

ทักษะ ความมั่นใจ และการปรับตัวในการทำงานเพื่อคงไว้ซึ่งภาวะที่ไม่พึ่งพิง การไม่จ้างงานในวัยสูงอายุนั้นเนื่องมาจากผู้สูงอายุมีทักษะการอ่านการเขียนต่ำ มิใช่เกิดจากความเสื่อมถอยจากการสูงอายุเพียงอย่างเดียว การก้าวเข้าสู่วัยผู้สูงอายุที่ยังประโยชน์ได้นั้นต้องได้รับการฝึกฝนในการทำงานอย่างต่อเนื่องและมีโอกาสในการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ โดยเน้นให้ผู้สูงอายุได้รับการศึกษา พึ่งพิงตนเองได้ มีสุขภาพทั้งกายและจิตที่ดี มีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ไม่เป็นภาระต่อสังคม ตลอดจนมีส่วนร่วมในสังคมในฐานะทรัพยากรที่มีคุณค่า อันนำไปสู่การเป็นสังคมผู้สูงอายุที่มีภาวะพหุพลังภายใต้เงื่อนไขของการตระหนักและรับที่จะทำ การพึ่งพิงตนเอง การที่ทุกคนทำและทำเพื่อทุกคนและการทำอย่างต่อเนื่อง

กระบวนการทัศน์เชิงบวกที่สนับสนุนการเรียนรู้ตลอด

ชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ

รัฐบาลได้ตระหนักถึงสถานการณ์การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย โดยดำเนินการวางนโยบายและมาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุ เพื่อเป็นกลไกการขับเคลื่อนงานด้านผู้สูงอายุที่คาดว่าจะเป็นสอดคล้องกับสถานการณ์เพื่อรองรับปัญหาภาระพึ่งพิงทางสังคมของผู้สูงอายุ สุชาติ (2553) ได้ศึกษา นโยบายและมาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุในอดีต พบว่า นโยบายต่างๆ ยังคงเป็นเพียงการแก้ปัญหาผู้สูงอายุในเชิงรับ โดยมีลักษณะเป็นนโยบายทางด้านสวัสดิการทางสังคมและสังคมสงเคราะห์ เป็นส่วนใหญ่ ส่งผลให้นักวิชาการด้านพัฒนาวิทยาที่เชื่อมั่นในทฤษฎีการประกอบการสร้างทางสังคม (social-constructionist) เชื่อว่านโยบายในเชิงรับนี้เกิดจากแนวคิดและภาพลักษณ์ด้านลบที่มีต่อผู้สูงอายุอันก่อให้เกิดการเลือกปฏิบัติ ภาพลักษณ์ด้านลบเหล่านี้ปรากฏแพร่หลายในสังคมผ่านทางนโยบายของรัฐ

สื่อทุกประเภท ระเบียบวิธีปฏิบัติขององค์กร กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ ระบบประกันสังคม ธุรกิจประกันสุขภาพและประกันชีวิต โดยมองว่าปรากฏการณ์ผู้สูงอายุที่เกิดขึ้นเป็นวิกฤตของสังคมในหลายด้านที่รัฐบาลต้องรับมือ ซึ่งไม่เป็นการแก้ไขปัญหามานาน ในขณะที่ยุโรปกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างสมบูรณ์

นักวิชาการด้านพัฒนาวิทยาที่เชื่อมั่นในทฤษฎีการประกอบการสร้างทางสังคมจึงเสนอให้มีการรื้อถอนภาพลักษณ์เชิงลบที่เป็นสาเหตุของการเลือกปฏิบัติต่อผู้สูงอายุ และเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (paradigms) เชิงบวก ด้วยการสร้างภาพลักษณ์เชิงบวกของผู้สูงอายุมากขึ้น เช่น ภาพลักษณ์ผู้สูงอายุที่มีร่างกายแข็งแรง สุขภาพดี มีศักยภาพในการสร้างคุณูปการต่อส่วนรวม มีความภาคภูมิใจในตนเอง มองเห็นคุณค่าของตนเอง ไม่เป็นภาระต่อลูกหลานและสังคม เป็นต้น โดยเชื่อว่าหากยึดโยงผู้สูงอายุไว้กับแนวคิดการไร้ประโยชน์ การป่วยไข้ จนทำให้สถานภาพทางสังคมผู้สูงอายุต่ำต้อยเพียงมิติเดียวก็ไม่สามารถให้สังคมเกิดความเข้าใจในการนำประสบการณ์ที่หลากหลายและศักยภาพของผู้สูงอายุออกมาซึ่งประโยชน์แก่สังคมได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2552; สุชาติ, 2553)

นโยบายและมาตรการต่างๆ ที่เกี่ยวกับผู้สูงอายุในปัจจุบัน จึงได้มีการเปลี่ยนกระบวนทัศน์เกี่ยวกับผู้สูงอายุใหม่ จากการ “สงเคราะห์” เป็นการ “ส่งเสริม” และ “พัฒนา” เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุที่มีคุณภาพในอนาคตให้พึ่งตนเองได้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ในฐานะ ‘พลัง’ ในการพัฒนาประเทศ มิใช่ ‘ภาระ’ ของประเทศที่เป็นสังคมผู้สูงอายุ รวมถึงการส่งเสริมให้มีการศึกษาและทำงานต่อไปได้ตามความเหมาะสม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2552; วิพรรณ นภาพร มาลินี และศิริวรรณ, 2552; สุชาติ, 2553; อรทัย, 2553)

จากการทบทวนนโยบายในระดับนานาชาติและระดับชาติ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการพัฒนา

คุณภาพชีวิตผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนในเชิงรุกทั้งในระดับมหภาคและจุลภาค อาทิ ปฏิญญามาเก๊า (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2550ก) กรอบแนวคิดในการพัฒนาภาวะพลัดหลังขององค์การอนามัยโลก (Active aging, a policy framework) (WHO, 2002) ตลอดจนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 (สำนักนายกรัฐมนตรี, 2550) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ. 2550 - 2554) (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2552) แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545 - 2564) (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ, 2545) พระราชบัญญัติผู้สูงอายุ พ.ศ. 2546 (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2550ข) และปฏิญญาผู้สูงอายุไทย (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2542) ซึ่งเป็นนโยบายในระดับนานาชาติและระดับชาติ ในช่วงระยะ 10 ปีที่ผ่านมา พบว่า นโยบายและมาตรการเหล่านี้ได้นำกระบวนทัศน์เชิงบวกมาใช้ในการสร้างสังคมผู้สูงอายุที่มีคุณภาพชีวิตที่ดีและการเพิ่มคุณค่าการมีชีวิตอยู่ของผู้สูงอายุ จนเรียกได้ว่าเป็นนวัตกรรมทางสังคม (social innovation) ที่พลิกโฉมหน้าสังคมในการดูแลผู้สูงอายุในการแก้ปัญหาภาระพึ่งพิงทางสังคมของผู้สูงอายุ ที่ทำให้ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มประชากรที่มีคุณค่าทางสังคมรวมทั้งการเสริมความรู้ให้กับสังคม จากการทบทวนนโยบายและมาตรการเหล่านี้ พบว่า ยุทธศาสตร์สำคัญด้านการเตรียมความพร้อมของผู้สูงอายุที่มีคุณภาพ คือ การกำหนดให้มีการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีภาวะพลัดหลังและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมร่วมกับคนวัยอื่นได้อย่างเหมาะสม

การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกลไกในการสร้าง “สังคมผู้สูงอายุที่มีพลัดหลัง”

นโยบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาและการ

เรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ มุ่งเน้นการนำคุณค่า การสร้างคุณค่า และ/หรือ การเพิ่มคุณค่าด้านต่างๆ ของผู้สูงอายุมาใช้ในหลายระดับทั้งที่มีอยู่เดิมและ เป็นการสร้างความรู้ใหม่เพื่อนำไปสู่การเป็นผู้สูงอายุ ที่มีศักยภาพและคุณภาพชีวิตที่ดี สอดคล้องกับ แนวคิดที่องค์การอนามัยโลก (WHO, 2002) ได้ กำหนดเป็นแนวคิดสากลที่ใช้ในการพัฒนาศักยภาพ ผู้สูงอายุที่เรียกว่า “ภาวะพลัดพลัง”

นโยบายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาและการ เรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุปรากฏอยู่ใน พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542 และที่ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2548) พระราชบัญญัติ ส่งเสริมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตาม อรรถาศัย พ.ศ.2551 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551) ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2547 เรื่อง “กำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการและเงื่อนไขการคุ้มครอง และข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินชีวิต ของผู้สูงอายุ” ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาใน ทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552-2561) (สำนักงาน เลขาธิการสภาการศึกษา, 2552) และ วิสัยทัศน์ ประเทศไทยสู่ปี 2570 (สำนักงานคณะกรรมการ พัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2552) ที่มี เนื้อหาโดยสรุปที่มีกรอบแนวคิดน้อมนำ “ปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียง” เป็นแนวปฏิบัติ ชัด “คนเป็น ศูนย์กลางของการพัฒนา” และ “สร้างสมดุล การพัฒนา” ในทุกมิติ โดยพิจารณาถึงบริบท การเปลี่ยนแปลงในอนาคต โดยได้กำหนดวิสัยทัศน์ปี พ.ศ. 2570 ไว้ว่า “คนไทยภาคภูมิใจในความเป็นไทย มีมิตรไมตรีบนวิถีชีวิตแห่งความพอเพียง ยึดมั่นใน วัฒนธรรมประชาธิปไตย และหลักธรรมาภิบาล การ บริการสาธารณะขั้นพื้นฐานที่ทั่วถึง มีคุณภาพ สังคม มีความปลอดภัยและมั่นคง อยู่ในสภาวะแวดล้อมที่ดี เกื้อกูลและเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน ระบบการผลิตเป็น มิตรกับสิ่งแวดล้อม มีความมั่นคงด้านอาหารและ พลังงาน อยู่บนฐานทางเศรษฐกิจที่พึ่งตนเองและ

แข่งขันได้ในเวทีโลก สามารถอยู่ในประชาคม ภูมิภาคและโลกได้อย่างมีศักดิ์ศรี” การจะไปถึง วิสัยทัศน์ดังกล่าวได้นั้น ประชากรไทยทุกช่วงวัยจึง ควรมีการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพ พัฒนา คุณภาพและมาตรฐานการเรียนรู้ของคนไทย เพิ่ม โอกาสทางการศึกษาและเรียนรู้อย่างทั่วถึงและมี คุณภาพ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน ในสังคม ในการบริหารและจัดการศึกษา รวมถึงแผน พัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2554-2559) มีจุดเน้นคือการให้ “คนเป็นศูนย์กลาง ของการพัฒนา” และ “สร้างสมดุลการพัฒนา” ในทุก มิติ โดยยึดหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” โดยวิสัย ทัศน์ประเทศไทยในระยะ 5 ปีข้างหน้า คือ “สังคมอยู่ ร่วมกันอย่างมีความสุข ด้วยความเสมอภาค เป็น ธรรม และมีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง” ได้ กำหนดยุทธศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับ “การเรียนรู้ ตลอดชีวิต” โดยกำหนดเป็น “ยุทธศาสตร์การพัฒนา คนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน” กล่าวถึงการพัฒนาสติปัญญาของคนในชาติ สร้าง โอกาสและ “กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกช่วง ยัย” ซึ่งถือว่าเป็นหลักการของการจัดการศึกษาตลอด ชีวิต

การจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตจึง มีความจำเป็นต่อผู้สูงอายุ เนื่องจากเป็นกระบวนการ เพื่อความเจริญงอกงามของผู้สูงอายุ โดยถือเป็นสิทธิ ขั้นพื้นฐานสำหรับคนทุกกลุ่มอายุ และเป็นแนวทางที่ ช่วยให้ผู้สูงอายุมีความหมายในชีวิต เป็นหนทางที่ ผู้สูงอายุได้พัฒนาศักยภาพของตนในการพัฒนา ประเทศทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและสังคม โดยการ เรียนรู้ตลอดชีวิตจัดขึ้นเพื่อให้นักศึกษาทุกช่วงวัยได้ เรียนรู้และสามารถเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงตลอด ชีวิต ประเทศต่างๆ จึงตระหนักและให้ความสำคัญต่อ การศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ โดยเฉพาะการเรียนรู้ตลอด ชีวิต (lifelong learning) โดยมีแนวคิดในการจัดการ ศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตเพื่อพัฒนาคุณภาพ ชีวิตของผู้สูงอายุ (McClusky, 1975; สุรกุล, 2541;

บรรณ, 2542; สุมาลี, 2540; สุทธิชัย และคณะ, 2545; เพ็ญแข, 2550; อาชญญา และคณะ, 2552) ผวนกับ กระแสโลกยุคสังคมเศรษฐกิจฐานความรู้ (knowledge-based economy society) ที่ให้ความสำคัญกับข้อมูล ข่าวสาร ที่เชื่อมโยงข้อมูลถึงกันได้สะดวก รวดเร็ว รวมถึงทิศทางการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม ที่มุ่ง แข่งขันกันทางด้านเศรษฐกิจ ส่งผลให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงการบริหารจัดการของแต่ละประเทศเพื่อ การยกระดับคุณภาพการศึกษาโดยให้ความสำคัญกับ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ (human capital) ทุกช่วง วัย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2547; กระทรวงศึกษาธิการ, 2553)

รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาสำหรับผู้ สูงอายุ ทั้งระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม เพื่อให้สอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูปการศึกษา ดังจะ เห็นได้จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มี สาระสำคัญที่ให้ความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งเป็นการศึกษาที่ผสมกันทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อ พัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต แม้ว่า ผู้สูงอายุจะผ่านโลกมามาก มีประสบการณ์ในการทำงานและการดำรงชีวิต ก็ยังคงต้องเรียนรู้ตลอดเวลา เพื่อพัฒนาตนเองให้สามารถพึ่งพิงตนเองได้เท่าทัน การเปลี่ยนแปลงของสังคมและประเทศในโลก ยุคใหม่ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553) โดยเชื่อว่าหาก ผู้สูงอายุได้รับการศึกษาหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิต แล้วจะทำให้ มีความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ตาม ความต้องการของตนแล้ว ย่อมส่งผลต่อการพัฒนา ตนเองและสังคมให้เจริญก้าวหน้าต่อไป

เมื่อพิจารณาจากความสำคัญของปัญหาที่ ผู้เขียนได้นำเสนอมา จึงต่อยอดความจำเป็นในการ จัดการศึกษาเพื่อพัฒนาภาวะพหุศักยภาพในผู้สูงอายุ อันเนื่องมาจากนโยบายประชานิยมแก่ผู้สูงอายุในการเตรียมให้ ผู้สูงอายุให้สามารถดูแลตนเองในวัยสูงอายุอย่างมี คุณภาพ สนองตอบความต้องการในการเรียนรู้ตลอด

ชีวิตของผู้สูงอายุให้ผู้สูงอายุมิศักยภาพที่เหมาะสม นำไปสู่การพัฒนาภาวะพหุศักยภาพในผู้สูงอายุ ที่ ประกอบด้วยการมีสุขภาพที่ดี การมีส่วนร่วม และ การมีหลักประกัน ให้มีความเป็นรูปธรรมและมีความ ยั่งยืน

แนวคิดการศึกษาเพื่อพัฒนาภาวะพหุศักยภาพใน ผู้สูงอายุ

ผู้เขียนได้สรุปแนวคิดการศึกษาเพื่อการพัฒนา ภาวะพหุศักยภาพในผู้สูงอายุ ประกอบด้วย แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต แนวคิดพหุสาขาวิชาด้าน การศึกษา แนวคิดการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ และ แนวคิดการพัฒนาเมืองสำหรับผู้สูงอายุ สรุปได้ดังนี้

1. แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต (Lifelong learning) แนวคิดนี้ได้รับการพิจารณาอย่างเป็นทางการเป็นครั้งแรกในการประชุม The Third International Committee for Facilitating Education ซึ่งจัดโดย UNESCO เมื่อ พ.ศ. 2507 หลังจากนั้น การ ศึกษาตลอดชีวิตได้กลายเป็นแนวคิดและแนวทางที่มีความหมายและความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการ ศึกษา ได้มีการศึกษา สำรวจข้อมูล ทบทวนเอกสารที่ เกี่ยวข้องและรวบรวมแนวคิดจากนักการศึกษา จำนวนมาก เพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการ ศึกษาตลอดชีวิต และเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของ มนุษย์อย่างแท้จริง ปัจจุบันนี้คำว่า “การศึกษาตลอด ชีวิต” เป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในการจัดการ ศึกษาของประเทศต่างๆ ทั่วโลก แนวคิดการศึกษา ตลอดชีวิต เป็นแนวคิดการจัดการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียน พึ่งตนเองและไม่แยกห่างจากวิถีชีวิต เรียนรู้ได้ทุกเพศ ทุกวัย ทุกชุมชน การจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุจึง ควรนำแนวคิด ทฤษฎี หลักการของการศึกษาตลอด ชีวิตไปปรับใช้ เพื่อให้ผู้สูงอายุได้รับการพัฒนา ทุกด้านอย่างมีความสัมพันธ์กับชีวิตประจำวันของตน ในหลายประเทศที่ได้เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุแล้ว เช่น ประเทศญี่ปุ่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ประเทศ สาธารณรัฐเกาหลี ประเทศฝรั่งเศส และประเทศ

ฟินแลนด์มีรูปแบบการจัดการศึกษาตลอดชีวิต สำหรับผู้สูงอายุประกอบด้วยการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ โดยพบว่า รูปแบบการศึกษาในระบบ เป็นรูปแบบที่ไม่ได้รับความสนใจจากกลุ่มผู้เรียนที่เป็นผู้สูงอายุ เนื่องจากไม่สอดคล้องกับสภาพทางกายภาพ และสภาพทางจิตใจของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุส่วนมากต้องการรับการศึกษาในลักษณะ กิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ที่มีเป้าหมายการจัด เพื่อให้ผู้สูงอายุมีสภาพร่างกายที่สมบูรณ์และมีสุขภาพดี เพื่อให้ผู้สูงอายุมีสัมพันธภาพที่ดีกับครอบครัวและสามารถปรับตัวเข้ากับชุมชน สังคม และสามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ในสังคมได้ กิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย ควรจัดแบบบูรณาการในลักษณะสาระบันเทิง มีการสร้างและส่งเสริมแกนนำผู้สูงอายุเพื่อเป็นแกนนำในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

สำหรับกลุ่มเป้าหมาย 2 กลุ่มหลัก คือ กลุ่มที่พึ่งตนเองได้ และกลุ่มที่พึ่งตนเองไม่ได้ เนื้อหาการเรียนรู้ควรตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ ตามความสามารถในการเรียนรู้ของแต่ละบุคคล และควรนำไปสู่การประยุกต์ใช้ได้ ในสถานการณ์ชีวิตที่เป็นจริง แบ่งออกเป็น 5 ด้าน คือ ด้านสุขภาพอนามัย ด้านการปรับตัวทางสังคมและจิตใจ ด้านเศรษฐกิจและการออม ด้านการเรียนรู้ และด้านสิทธิของผู้สูงอายุ ตามกฎหมาย วิธีการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุ ได้แก่ การจูงใจให้ผู้สูงอายุเข้ารับการศึกษา ควรเน้นการประชาสัมพันธ์กิจกรรม โดยเสริมแรงจูงใจเรื่องประโยชน์ผู้สูงอายุจะได้รับ หลังจากเข้ารับการศึกษา ผู้จัดการศึกษาและผู้สอนควรเป็นผู้ปฏิบัติงานด้านการพัฒนาผู้สูงอายุในพื้นที่ กิจกรรมการจัดการศึกษาควรบูรณาการอย่างหลากหลายรูปแบบ ในลักษณะพหุวัย เน้นการอภิปรายหรือการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยกันอย่างไม่เป็นทางการ สื่อและแหล่งการเรียนรู้ควรมีบทบาทสำคัญและใกล้ชิดในการจัดการศึกษาและการเรียนรู้

ตลอดชีวิตให้ผู้สูงอายุเป็นรายบุคคล การประเมินผลควรประเมินตามสภาพจริงด้วยการสังเกต โดยมีการบริหารจัดการในลักษณะที่ส่งเสริมให้ภาคีเครือข่ายร่วมกันบริหารจัดการ ให้งบประมาณสนับสนุนและจัดสรรทรัพยากรต่างๆ ที่มีอยู่ในชุมชนร่วมกัน (อาชัญญา วิระเทพ วรรณ ปาน และระวี, 2554)

2. แนวคิดพหุฒาวิทยาด้านการศึกษา (Educational gerontology) แนวคิดพหุฒาวิทยาทางการศึกษา เป็นแนวคิดที่บูรณาการหลักการและวิธีวิทยาการสอนผู้สูงอายุตามแนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตเข้ากับแนวคิดพหุฒาวิทยา เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ 5 ประการ ตามแนวคิดของ McClusky (1975) คือ ความรู้เพื่อการดำรงชีวิตในสังคม ทักษะเพื่อการแสดงออกในสังคม ความรู้เพื่อถ่ายทอดความรู้แก่สังคม ความรู้เพื่อความเข้าใจสภาพแวดล้อม และความรู้เพื่อการพัฒนาตน โดยมีเป้าหมายการจัดการศึกษาเพื่อให้ผู้สูงอายุได้พัฒนาศักยภาพของตนอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต เสริมสร้างพลังอำนาจแก่ผู้สูงอายุ ให้ผู้สูงอายุเกิดความเข้าใจในกระบวนการชราภาพตามธรรมชาติ อันนำไปสู่การเป็นผู้สูงอายุที่มีภาวะพหุฒิพลัง อันประกอบด้วย การมีสุขภาพที่ดี การมีส่วนร่วมในสังคม และการมีหลักประกันที่มั่นคง หลักการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุของ McClusky (1975) Knowles (1980) และ Moody (1990) สรุปได้ว่า หลักการจัดการศึกษาตามแนวคิดพหุฒาวิทยาทางการศึกษาเป็น 2 ประเภท คือ การจัดการศึกษาเพื่อเตรียมตัวก่อนเข้าสู่วัยผู้สูงอายุ และการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ การจัดการศึกษาทั้งสองประเภทนี้ไม่จำเป็นต้องจัดต่อเนื่องกันหรือต่อยอดกัน โดยยึดความต้องการทางด้านการศึกษาของผู้สูงอายุเป็นหลัก โดยจัดให้ผู้สูงอายุเกิดความ ต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในสังคม และการพัฒนาศักยภาพ โดยใช้หลักการ Andragogy ของ Knowles (1980) 4 ประการ คือ มโนภาพต่อตนเอง ประสบการณ์ ความพร้อม และแนวโน้มต่อการเรียนรู้ โดยต้องจัดการเรียนรู้ให้ผู้สูงอายุสามารถปรับ

ตัวเข้ากับสภาพแวดล้อมในวัยของคุณได้เป็นอย่างดี ในลักษณะการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ตั้งแต่การวินิจฉัยความต้องการจำเป็น (need assessment) การระบุวัตถุประสงค์ การกำหนดแผนการเรียนรู้ รวมทั้งการประเมินผลการเรียนรู้ด้วยตนเอง โดยผู้สอนมีบทบาทเป็นวิทยากรกระบวนการ หรือผู้เอื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้ (facilitator) คอยให้การช่วยเหลือสนับสนุน แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 การสร้างความเชื่อมั่นและทัศนคติเชิงบวก ด้วยการสร้างความสนใจ ความเชื่อมั่นและทัศนคติเชิงบวกแก่ผู้สูงอายุในการเรียน เพื่อสร้างแรงจูงใจที่ทำให้ผู้สูงอายุเรียนรู้ด้วยตนเอง

ขั้นตอนที่ 2 การนำประสบการณ์เดิมมาใช้ในการเรียนรู้ เมื่อเกิดทัศนคติเชิงบวกผู้สูงอายุจะสามารถนำประสบการณ์เดิมมาผสมผสานกับความรู้ใหม่ โดยเน้นให้การเรียนรู้สอดคล้องกับความสนใจและความต้องการของผู้สูงอายุ นำความรู้ที่ได้ไปใช้แก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของคนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. แนวคิดการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ (learning city) สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (2547) กล่าวว่า เมืองแห่งการเรียนรู้มาจากคำภาษาอังกฤษที่ว่า learning city ซึ่งในภาษาไทยให้ความหมายไว้ว่า เมืองแห่งการเรียนรู้ นครแห่งการเรียนรู้ เมืองแห่งการศึกษา ชุมชนแห่งการเรียนรู้ หรือสังคมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งคำทั้งหมดล้วนมีความหมายเดียวกัน แต่บัญญัติศัพท์แตกต่างกัน ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องครอบคลุมกับบริบทของประเทศไทยที่ยังมีหลายส่วนที่เป็นชนบท แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่กล่าวถึงการพัฒนาเมืองหรือชุมชนด้วยการวางแผนกลยุทธ์ในการส่งเสริม สนับสนุน พัฒนา และกระตุ้นให้แก่ประชาชนในเมือง ได้เรียนรู้ตลอดชีวิต ด้วยวิธีการที่หลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นผู้รู้ สื่อเทคโนโลยี สารสนเทศ แหล่งการเรียนรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น และจากองค์ความรู้ต่างๆ มีการผสมผสานเครือข่ายการเรียนรู้

ในลักษณะความร่วมมือแบบหุ้นส่วน ซึ่งทำให้ประชาชนในเมืองสามารถสร้างความรู้ สร้างทักษะ และมีการจัดการความรู้ที่ดี รวมทั้งสามารถแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ตามความเหมาะสมกับสภาพของตนเอง และชุมชน หลักการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ คือ การจัดสภาพแวดล้อมของเมืองแห่งการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในสังคมในลักษณะความเป็นหุ้นส่วนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ลักษณะการมีส่วนร่วมในรูปแบบการเป็นหุ้นส่วนส่งผลให้การจัดการศึกษาของเมืองแห่งการเรียนรู้เป็นพลวัต และเครือข่ายทางสังคมภายในพื้นที่ที่ร่วมมือกันในลักษณะหุ้นส่วน โดยพิจารณาจากทัศนคติการปฏิบัติงานพัฒนาในพื้นที่ การวางแผนพัฒนาในพื้นที่ และการลงทุนทำกิจกรรมร่วมกับหน่วยงานต่างๆ ภายในพื้นที่ โดยเน้นการมีส่วนร่วม ที่ทุกภาคส่วนได้เข้าร่วมในการจัดกิจกรรมทางการศึกษา และตระหนักถึงความสามารถที่สะท้อนผลการดำเนินงาน โดยพิจารณาจากการเปรียบเทียบผลงานกับหน่วยงานต่างๆ ภายในพื้นที่

4. แนวคิดการพัฒนาเมืองสำหรับผู้สูงอายุ (aging city) แนวคิดการพัฒนาเมืองสำหรับผู้สูงอายุเป็นแนวคิดที่กล่าวถึงการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อการมีชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุโดย Lawton (1975) เสนอว่าชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุประกอบด้วยองค์ประกอบ 4 ประการ คือ ความสามารถเชิงพฤติกรรม ความสุขทางจิตใจ คุณภาพชีวิตที่สัมผัสได้ และสภาพแวดล้อมเชิงประจักษ์ ซึ่งนำมาเป็นหลักการพัฒนาเมืองสำหรับผู้สูงอายุโดยต้องคำนึงถึงความสามารถเชิงพฤติกรรม ความสุขทางจิตใจ คุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุที่สัมผัสได้และสภาพแวดล้อมของผู้สูงอายุ ซึ่งแบ่งเป็นด้านกายภาพ และสภาพแวดล้อมด้านสังคม ซึ่งแนวคิดนี้เป็นไปในทิศทางเดียวกับ **แนวคิดการให้ผู้สูงอายุอาศัยในที่เดิม (aging in place)** ของ Lawlor and Thomas (2008) ที่เน้นการพัฒนาชุมชนหรือเครือข่ายในชุมชน อาทิ ครอบครัว เพื่อน บริการ

สาธารณสุข บริการอื่นๆ เพื่อเป็นระบบสวัสดิการสังคมที่เอื้อให้ผู้สูงอายุอยู่ในชุมชนที่เป็นภูมิลำเนาเดิม บ้านเดิม ถิ่นฐานเดิมของผู้สูงอายุ โดยไม่มีการเคลื่อนย้ายผู้สูงอายุออกไปดูแลในสถาบัน รวมถึงแนวคิดเมืองน่าอยู่ผู้สูงอายุ (age-friendly cities) ของ WHO (2007) ที่องค์การอนามัยโลกได้กำหนดกรอบการพัฒนาเมืองน่าอยู่ผู้สูงอายุไว้ 8 ประเด็น ประกอบด้วย ด้านที่อยู่อาศัย ด้านการเข้าไปมีส่วนร่วมกับสังคม ด้านการได้รับการยอมรับในสังคม ด้านการมีส่วนร่วมในท้องถิ่นและการจ้างงาน ด้านการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการสื่อสาร ด้านการสนับสนุนของชุมชนและการบริการด้านสุขภาพ ด้านสภาพพื้นที่ภายนอกและตัวอาคาร และด้านระบบขนส่งมวลชน ซึ่งกรอบการพัฒนาดังกล่าวเป็นสิ่งที่ส่งผลต่อพฤติกรรมกรรมการเรียนรู้ของผู้สูงอายุโดยตรง ความสำคัญในการพัฒนาเมืองสำหรับผู้สูงอายุ คือ การส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีโอกาสการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต โดยให้ผู้สูงอายุได้อยู่ในที่เดิมและสภาพแวดล้อมเดิมที่ผู้สูงอายุเคยอยู่และมีการเปลี่ยนแปลงน้อยที่สุด ทำให้ผู้สูงอายุปราศจากความวิตกกังวล ส่งผลให้เกิดการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ต่างๆ กับสมาชิกในชุมชน ทำให้ชุมชนมีการยังประโยชน์จากผู้สูงอายุ มีการดำเนินชีวิตอยู่ร่วมกัน และมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในลักษณะพหุวัย

บทวิเคราะห์แนวคิดการศึกษาเพื่อการพัฒนาภาวะพหุพลังในผู้สูงอายุไทย

จากแนวคิดการศึกษาเพื่อการพัฒนาภาวะพหุพลังในผู้สูงอายุข้างต้น ผู้เขียนได้นำมาวิเคราะห์และนำเสนอเป็น “แนวคิดการศึกษาเพื่อการพัฒนาภาวะพหุพลังในผู้สูงอายุไทย” เพื่อเชื่อมโยงแนวคิดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษากับนโยบายและบริบทไทย เพื่อสะท้อนบทบาทและศึกษาวิธีการจัดการศึกษาและการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุที่สอดคล้องกับบริบทการเป็นสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย ซึ่ง

แบ่งเป็นประเด็นสำคัญ 2 ประเด็น คือ

1. รูปแบบการศึกษาเพื่อการพัฒนาภาวะพหุพลังในผู้สูงอายุ เน้นให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพิงตนเองได้ด้วยการให้การศึกษาตลอดชีวิตทั้งก่อนเกษียณและหลังเกษียณ ด้วยเนื้อหาที่ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุ ตลอดจนสอดคล้องทักษะของคนในศตวรรษที่ 21 ที่คนทุกคนต้องเรียนรู้ตลอดชีวิตในรูปแบบ 3Rx7C ประกอบด้วย 3R คือ Reading (อ่านออก) Writing (เขียนได้) และ Arithmetic (คิดเลขเป็น) และ 7C คือ Critical thinking & problem solving (ทักษะด้านการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และทักษะในการแก้ปัญหา) Creativity & innovation (ทักษะด้านการสร้างสรรค์ และนวัตกรรม) Cross-cultural understanding (ทักษะด้านความเข้าใจต่างวัฒนธรรม ต่างกระบวนทัศน์) Collaboration, teamwork & leadership (ทักษะด้านความร่วมมือ การทำงานเป็นทีม และภาวะผู้นำ) Communications, information & media literacy (ทักษะด้านการสื่อสารสารสนเทศ และรู้เท่าทันสื่อ) Computing & ICT literacy (ทักษะด้านคอมพิวเตอร์ และเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร) Career & learning skills (ทักษะอาชีพ และทักษะการเรียนรู้) เพื่อการดำรงชีวิตอย่างเท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกกระแสหลัก

2. การส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ โดยการส่งเสริมสนับสนุนให้ภาคีเครือข่ายเข้ามามีบทบาทการมีส่วนร่วม และแบ่งเบาภาระในการจัดกิจกรรมการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ในลักษณะการใช้ชุมชนเป็นฐานในการให้บริการสำหรับผู้สูงอายุ (community-based approach) ในลักษณะการเรียนรู้ร่วมกันแบบพหุวัย ด้วยสภาพสังคมไทยวันนี้ ความสามัคคี ความสงบสุขขาดหายไป เกิดความสับสน วุ่นวายเข้ามาแทนที่ ส่งผลให้ผู้คนในสังคมแตกแยก ไม่สมัครสมานสามัคคี ผลพวงที่เกิดขึ้นกระทบเป็นวงกว้างมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ความรัก ความสุข ความผูกพัน และความอบอุ่น เริ่มจางหายไป การ

เรียนรู้ร่วมกันแบบพหุวัยจึงเป็นการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลวัยต่างๆ ทำให้เกิดความเข้าใจระหว่างกัน ลดปัญหาช่องว่างระหว่างวัย มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่มีคุณค่าระหว่างกัน ดังนั้นเพื่อให้การเข้าร่วมกิจกรรมเป็นไปอย่างต่อเนื่องการเรียนรู้จึงควรเป็นในลักษณะครอบครัว ทำให้ได้รับรู้ปัญหาสุขภาพจิตใจ อารมณ์ และสังคม พร้อมรับฟังวิธีการช่วยเหลือการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการดูแล เอื้ออาทร ใส่ใจในความเป็นอยู่ซึ่งกันและกัน รวมถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างกัน โดยไม่ต้องปรับตัวมากแต่อย่างใด

รูปแบบกิจกรรมการศึกษาเพื่อการพัฒนาภาวะพลัดพลังในผู้สูงอายุไทย ดำเนินการผ่าน 5 หน่วยงานหลักของกระทรวงศึกษาธิการ ประกอบด้วย 1) สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ (สพ.) มีหน่วยงานที่สังกัดจัดและส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ได้แก่ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบและอخصย (สำนักงาน กศน.) สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการศึกษาเอกชน (สช.) สำนักกิจการพิเศษ (สภพ.) สำนักการลูกเสือ ยุวกาชาด และกิจการนักเรียน (สกก.) พร้อมทั้งหน่วยงานในกำกับของสำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ คือ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมสวัสดิการและสวัสดิภาพครูและบุคลากรการศึกษา (สสค.) 2) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ) 3) สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) 4) สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา (สกอ.) 5) สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา (สกศ.) โดยได้ดำเนินการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ ตามภารกิจของประกาศกระทรวงศึกษาธิการ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553) ได้แก่ การจัดบริการข้อมูลข่าวสารให้ครอบคลุมการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย รวมทั้งการทำฐานข้อมูลทางการศึกษา การฝึกอบรมสำหรับผู้สูงอายุ การจัดบริการการศึกษาต่อเนื่องทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการ

ศึกษาตามอัธยาศัยให้แก่ผู้สูงอายุ การสนับสนุนสื่อทุกประเภทให้มีรายการสำหรับผู้สูงอายุ การส่งเสริมให้หน่วยงานสถานศึกษามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมสำหรับผู้สูงอายุ การส่งเสริมและสนับสนุนให้มีศูนย์การเรียนรู้ในทุกชุมชนแก่ผู้สูงอายุ การคุ้มครองการผลิตสื่อความรู้และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ให้แก่ผู้สูงอายุ การจัดทำหลักสูตรเกี่ยวกับผู้สูงอายุในการศึกษาขั้นพื้นฐานถึงระดับอุดมศึกษา และส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการผลิตงานวิจัยเพื่อเพิ่มพูนองค์ความรู้ด้านผู้สูงอายุ

ผู้เขียนได้ศึกษางานวิจัยของ สุทธิชัย และคณะ (2545) เพ็ญแข (2550) ชื่นฤทัย และคณะ (2550) สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2550) มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย (2552) วิพรรณ และคณะ (2552) และ กระทรวงศึกษาธิการ (2553) ผลโดยสรุป พบว่า ผู้สูงอายุไทยในระยะ 10 ปีที่ผ่านมาไม่มีการศึกษาอยู่ในระดับที่ต่ำกว่าประชากรในกลุ่มอายุอื่นอย่างชัดเจน โดยใน พ.ศ. 2550 พบว่า ผู้สูงอายุประมาณ 1 ใน 4 ของผู้สูงอายุทั้งหมดไม่รู้หนังสือ และส่วนใหญ่ได้รับการศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษา ซึ่งวิพรรณ และคณะ (2552) ทำการวิจัยพบว่า เป็นผลมาจากการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุมีอยู่อย่างจำกัด รวมถึงการจำกัดโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรและบริการต่างๆ รวมทั้งข้อจำกัดทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม ผู้สูงอายุในอนาคตจะมีสัดส่วนที่มีการศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือสูงกว่าเพิ่มขึ้นกว่าผู้สูงอายุในปัจจุบัน (Knodel & Chayovan, 2008) ซึ่งการที่ผู้สูงอายุในอนาคตมีแนวโน้มที่จะได้รับการศึกษาในระดับที่สูงขึ้นกว่าผู้สูงอายุในปัจจุบัน น่าจะส่งผลต่อการวิเคราะห์รูปแบบการจัดการศึกษาหรือการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ รวมถึงการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารเพื่อการปรับตัวให้ทันกับการเปลี่ยนแปลงทัศนคติด้านการเรียนรู้ และความต้องการการเรียนรู้ต่างๆ ที่สอดคล้องกับสภาพทางกายภาพของผู้สูงอายุที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในด้านความเป็นอยู่ สุขภาพ และสถานภาพทางเศรษฐกิจและ

สังคม ซึ่งรัฐบาลต้องเตรียมการในการออกแบบรูปแบบการจัดการศึกษาหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิตในวัยสูงอายุเพื่อช่วยให้ผู้สูงอายุที่ระดับการศึกษาต่ำสามารถนำความรู้ไปใช้ในการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสม และผู้สูงอายุที่มีระดับการศึกษาที่สูงอยู่แล้วให้ได้รับการศึกษาหรือการเรียนรู้ตลอดชีวิต

สุรกุล (2541) บรรลุ (2542) McClusky (1975) Moody (1976, 1990) Glendenning and Battersby (1990) Formasa (2002) กล่าวว่า ปัจจัยที่ทำให้เกิดอุปสรรคและข้อจำกัดในการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุทั้งในรูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบและการจัดการศึกษาตามอัธยาศัยคือความเชื่อในทฤษฎีถอยจากสังคม (Theory of disengagement) ที่เชื่อว่าผู้สูงอายุจะลดบทบาทของตนเองจากสังคมไปตามลำดับ ซึ่งต่อมาได้มีนักการศึกษาและนักจิตวิทยาหลายท่าน ได้ทำการวิจัย พบว่า ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้ได้เช่นเดียวกับผู้เรียนวัยอื่น อย่างไรก็ตาม ก็ยังพบว่าผู้สูงอายุเป็นกลุ่มผู้เรียนที่มีจำนวนน้อยที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มผู้เรียนในการศึกษาผู้ใหญ่ประเภทอื่น และพบว่าการศึกษาที่ผู้สูงอายุเข้ารับการศึกษาในลักษณะการดำเนินการในสถาบัน (institutional service) ส่งผลต่อสภาพทางจิตใจ การขาดความมั่นใจในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ข้อจำกัดทางด้านกายภาพ ข้อจำกัดทางด้านโอกาสการเข้าถึงทรัพยากรและบริการต่างๆ การขาดความพร้อมในการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ รวมทั้งข้อจำกัดทางการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ ซึ่งส่งผลให้ผู้สูงอายุไม่ต้องการเข้ารับการศึกษาหรือเรียนรู้ในลักษณะการดำเนินการในสถาบัน ทั้งนี้รวมไปถึงปัญหาบุคลากรหรือผู้ดูแลของสถาบันมีจำนวนไม่เพียงพอ ขาดความรู้ความสามารถในการดูแลผู้สูงอายุ รวมไปถึงปัญหาด้านสัมพันธ์ทางภาพระหว่างผู้ดูแลกับผู้สูงอายุที่มีความสัมพันธ์ทางลบหรือความคับข้องใจอีกด้วย (สุทธิชัย และคณะ, 2545; Manheimer, 1995; Wacker & Roberto, 2008)

การแก้ปัญหาที่ผู้สูงอายุประสบจากการศึกษา

ในลักษณะการดำเนินการในสถาบัน ดังกล่าวในช่วงต้นคือแนวคิดการใช้ชุมชนเป็นฐานในการให้บริการสำหรับผู้สูงอายุ (community-based approach) ที่พัฒนามาจากแนวคิดการลดการพึ่งพิงจากบริการในลักษณะสถาบัน (deinstitutionalization) เช่นเดียวกับแนวคิดการใช้ครอบครัวเป็นฐานลดการบริการภายนอกชุมชน รวมถึงการพึ่งตนเอง การมีส่วนร่วมทางเครือข่ายสังคมทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ไปพร้อมกับการแสดงบทบาทต่อชุมชนและสังคม (สุทธิชัย และคณะ, 2545; ศศิพัฒน์, 2549) ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุในชุมชนเป็นฐานขององค์การสหประชาชาติ (กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2550ก) และองค์การอนามัยโลก (WHO, 2007) รวมถึงแนวคิดการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อการมีชีวิตที่ดีของผู้สูงอายุของ Lawton (1975) แนวคิดการให้ผู้สูงอายุอาศัยในที่เดิม (Aging in place) ของ Lawlor and Thomas (2008) แนวคิดเมืองน่าอยู่ผู้สูงอายุ (Age-friendly cities) ของ WHO (2007) และแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ. 2545-2564) (คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ, 2545) ที่เน้นให้พัฒนาผู้สูงอายุโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีสังคมและรัฐบาลช่วยให้การสนับสนุนโดยให้ผู้สูงอายุมีสุขภาพที่ดีทั้งกายและจิต มีหลักประกันที่มั่นคง อยู่อย่างมีศักดิ์ศรีโดยมีส่วนร่วมในครอบครัว ชุมชน และสังคม โดยมีโอกาสในการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต (วิพรรณ และคณะ, 2552)

ความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิตและแนวคิดการใช้ชุมชนเป็นฐานในการให้บริการสำหรับผู้สูงอายุที่กล่าวมา ผู้เขียนเห็นว่า วิธีการที่ใช้ในการส่งเสริมให้ผู้สูงอายุได้เรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิตโดยใช้ชุมชนเป็นฐานอย่างบูรณาการ วิธีการหนึ่ง คือ การพัฒนา “เมืองแห่งการเรียนรู้” (learning city) เพื่อการพัฒนาผู้สูงอายุ ซึ่งมีลักษณะ

เป็นการดำเนินงานเพื่อตอบสนองความต้องการด้านการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น โดยอาศัยความร่วมมือแบบหุ้นส่วนของทุกภาคส่วนในชุมชน เพื่อสร้างพลังให้แก่ผู้สูงอายุในการเผชิญกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนช่วยในการพัฒนาตนเองและสังคมของตนได้อย่างเหมาะสมต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกยุคปัจจุบัน (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2547; สุมาลี, 2547) ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่บูรณาการเข้าเป็นวิถีชีวิตของผู้สูงอายุ เมืองแห่งการเรียนรู้จึงเป็นกระบวนการพัฒนาที่มีความสำคัญมากในการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ (learning society) หรือสังคมฐานความรู้ (knowledge-based society) ซึ่งเป็นวิธีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทการเป็นสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย

จากการศึกษากรณีตัวอย่างในต่างประเทศพบว่า มีการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้เพื่อการพัฒนาประชากรทุกวัยให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต กิจกรรมที่จัดมีความหลากหลายสำหรับคนทุกวัยในเมืองเพื่อสนองความต้องการของทุกกลุ่มเป้าหมาย และสอดคล้องกับสภาพ ปัญหา และความต้องการของชุมชน และมีบางประเทศได้พัฒนาเมืองที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้สูงอายุ (a senior campus living community/city) และประสบความสำเร็จในการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุให้เป็นผู้สูงอายุที่มีภาวะพหุพลังและพัฒนาเมืองนั้นให้เป็นสังคมผู้สูงอายุที่มีพหุพลัง อาทิ ในประเทศสหรัฐอเมริกา คือ Sun City รัฐอริโซนา Leisure World รัฐแคลิฟอร์เนีย Garden Spot Village รัฐเพนซิลเวเนีย Charlestown รัฐแมริแลนด์ และ Lasell Village รัฐแมสซาชูเซตส์ ในประเทศญี่ปุ่น คือ เกาะโอกินาวา และ ในประเทศฟินแลนด์ คือ Seniorpolis เป็นต้น (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2547; Jarvis, 2007; Morgan-Klein & Osborne, 2007)

สรุป

แนวคิดทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาภาวะพหุพลังในผู้สูงอายุ อันประกอบด้วย แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิต แนวคิดพหุภาควิชาทางการศึกษา แนวคิดการพัฒนาเมืองแห่งการเรียนรู้ และแนวคิดการพัฒนาเมืองสำหรับผู้สูงอายุ มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันในด้านเป้าหมายและกระบวนการ กล่าวคือ ด้านการประเมินความต้องการจำเป็นของผู้สูงอายุ ด้วยการศึกษาสภาพ ปัญหา และความต้องการของผู้สูงอายุ ด้านการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในการจัดการศึกษา และด้านการมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย ในการร่วมจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุในลักษณะหุ้นส่วน โดยมีกระบวนการให้การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุในรูปแบบต่างๆ ที่หลากหลายสอดคล้องกับสภาพ ปัญหา และความต้องการของผู้สูงอายุโดยคำนึงถึงบริบททางสังคมของแต่ละพื้นที่ เน้นการทำงานเชิงรุกที่ชุมชนเป็นฐานในการพัฒนา ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่บูรณาการเข้าเป็นวิถีชีวิตของผู้สูงอายุในลักษณะพหุวัย โดยมีเป้าประสงค์เดียวกัน คือ เพื่อพัฒนาผู้สูงอายุระดับปัจเจกบุคคลให้เป็น “ผู้สูงอายุที่มีภาวะพหุพลัง” และระดับสังคมให้เป็น “สังคมผู้สูงอายุที่มีพหุพลัง” โดยผู้เขียนขอเสนอแนวทางการพัฒนาทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาภาวะพหุพลังในผู้สูงอายุซึ่งเป็นการนำแนวคิดทางการศึกษาเพื่อการพัฒนาภาวะพหุพลังในผู้สูงอายุไปสู่การปฏิบัติ ดังนี้

1. การขยายระยะเวลาการเกษียณอายุงาน ประเทศไทยขาดแคลนแรงงานเพราะคนในวัยแรงงานที่จะทำการผลิตและเสียภาษีจะมีสัดส่วนน้อยลง ดังนั้นประเด็นจึงอยู่ที่จะทำอย่างไรจึงจะให้แรงงานที่มีอยู่น้อยลงสามารถผลิตและสร้างรายได้เพียงพอในการดูแลผู้สูงอายุ ประเด็นในการบริหารจัดการ คือ การขับเคลื่อนอย่างเหมาะสมของทรัพยากร อาทิ การส่งเสริมผู้สูงอายุเข้าสู่ภาคการผลิตมากขึ้น การนำเอาองค์ความรู้และความรู้ของผู้สูงอายุมาใช้ได้อย่างมี

ประสิทธิภาพในการช่วยพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ที่จะต้องคำนึงในการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ โดยการให้การศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ให้ผู้สูงอายุสามารถเรียนรู้เพื่อใช้ในการประกอบอาชีพได้

2. การเรียนรู้สารสนเทศในวัยสูงอายุ ประกอบด้วย การเรียนรู้สารสนเทศและการเข้าถึงสารสนเทศ การประเมินสารสนเทศที่ค้นมาได้ และการใช้สารสนเทศอย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งมีความสำคัญต่อการศึกษาตลอดชีวิตสำหรับผู้สูงอายุ ทั้งการศึกษาในระบบโรงเรียน การศึกษานอกระบบโรงเรียน การศึกษาตามอัธยาศัย ตลอดจนการดำรงชีวิตประจำวัน รวมถึงการประกอบอาชีพของผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ตนเองเมื่อต้องการตัดสินใจเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะสังคมในยุคสารสนเทศ (information age) ผู้สูงอายุจำเป็นต้องรู้สารสนเทศเพื่อปรับตนเองให้เข้ากับสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เช่น การอยู่ร่วมกันในสังคม การบริหารจัดการ การดำเนินธุรกิจและการแข่งขัน

3. การพัฒนาสื่อเพื่อการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุ ประกอบด้วย สื่อบุคคล สื่อสิ่งพิมพ์ สื่อโทรทัศน์ สื่อภาพยนตร์ สื่อวิทยุกระจายเสียง สื่อกิจกรรม สื่อพื้นบ้าน สื่ออินเทอร์เน็ต และสื่อมือถือ โดยผลการวิจัยส่วนใหญ่เป็นไปในทิศทางเดียวกันว่า ผู้สูงอายุในเขตชนบทเปิดรับสื่อประเภทสื่อบุคคลมากที่สุด ในขณะที่ผู้สูงอายุในเขตเมืองจะเปิดรับสื่อประเภทสื่อโทรทัศน์มากที่สุด เนื้อหาสาระที่เสนอนำเสนอแบ่งได้เป็น 5 ด้าน คือ เนื้อหาสาระเกี่ยวกับด้านสุขภาพอนามัยและการนันทนาการ ด้านการปรับตัวด้านสังคมและการพัฒนาจิตใจ ด้านเศรษฐกิจและการออม ด้านกฎหมายและสวัสดิการสังคม และด้านข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้สูงอายุ โดยเนื้อหาที่สื่อเพื่อผู้สูงอายุนำเสนอส่วนใหญ่เป็นเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพอนามัยและการนันทนาการ โดยในปัจจุบันการดำเนินงานของสื่อ

เพื่อการศึกษาตามอัธยาศัยสำหรับผู้สูงอายุยังมีอุปสรรคและไม่ได้ได้รับความสำคัญอย่างเป็นรูปธรรม จึงควรได้รับการพิจารณาให้จัดตั้งขึ้นอย่างเร่งด่วน

4. การส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันแบบพหุวัย ด้วยสภาพสังคมไทยวันนี้ ความสามัคคี ความสงบสุข ขาดหายไป เกิดความสับสน วุ่นวายเข้ามาแทนที่ ส่งผลให้ผู้คนในสังคมแตกแยก ไม่สมัครสมานสามัคคี ผลพวงที่เกิดขึ้นกระทบเป็นวงกว้างมากขึ้นเรื่อยๆ โดยเฉพาะความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว ความรัก ความสุข ความผูกพัน และความอบอุ่น เริ่มจางหายไป การเรียนรู้ร่วมกันแบบพหุวัยจึงเป็นการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างบุคคลวัยต่างๆ ทำให้เกิดความเข้าใจระหว่างกัน ลดปัญหาช่องว่างระหว่างวัย มีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์ที่มีคุณค่าระหว่างกัน ดังนั้นเพื่อให้การเข้าร่วมกิจกรรมเป็นไปอย่างต่อเนื่องการเรียนรู้จึงควรเป็นในลักษณะครอบครัว ทำให้ได้รับรู้ปัญหาสุขภาพจิตใจ อารมณ์ และสังคม พร้อมรับฟังวิธีการช่วยเหลือการแก้ไขปัญหาร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการดูแล เอื้ออาทร ใส่ใจในความเป็นอยู่ซึ่งกันและกัน รวมถึงการถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างกัน โดยไม่ต้องปรับตัวมากแต่อย่างใด

5. การพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุ โดยสนับสนุนให้คนทุกวัยโดยเฉพาะครอบครัว ชุมชน องค์กร และสถาบันทางสังคม จัดบริการและพัฒนาผู้สูงอายุเพื่อตอบสนองความต้องการด้านการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นในท้องถิ่น โดยอาศัยความร่วมมือแบบหุ้นส่วนของทุกภาคส่วนในสังคม เพื่อสร้างพลังให้แก่ผู้สูงอายุในการเผชิญกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป ตลอดจนช่วยในการพัฒนาตนเองและสังคมของตนได้อย่างเหมาะสมต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกยุคปัจจุบัน ด้วยกระบวนการเรียนรู้ที่บูรณาการเข้าเป็นวิถีชีวิตของผู้สูงอายุ การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ (learning society) หรือสังคมฐานความรู้ (knowledge-based society) เป็นวิธีการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทการเป็นสังคม

ผู้สูงอายุของประเทศไทย เนื่องจากมุ่งเน้นการเรียนรู้ร่วมกันของคนทุกวัย ตามที่รัฐบาลให้ความสำคัญในการลดช่องว่างระหว่างวัยของผู้สูงอายุและวัยอื่นๆ เพื่อสร้างความแข็งแกร่งในแง่ของวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของชาติ ตลอดจนการถ่ายโอนภารกิจด้านผู้สูงอายุให้ส่วนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ เป็นต้น

6. การศึกษาเพื่อการพัฒนาภาวะพหุพิพจน์ในผู้สูงอายุในชมรมผู้สูงอายุ ชมรมผู้สูงอายุมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุมีสถานภาพที่ดีให้ผู้สูงอายุมีบทบาทในชุมชน โดยให้ความสำคัญในประเด็นต่างๆ เช่น การดำเนินกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุเปิดโอกาสให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการให้ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับความต้องการของผู้สูงอายุ และจัดทำเป็นแผนดำเนินโครงการ นอกจากนี้ ยังเชิญผู้ที่มีความรู้ในชุมชนและสถาบันการศึกษาใกล้เคียงมาเป็นวิทยากรให้ความรู้แก่ผู้สูงอายุ กิจกรรมส่วนใหญ่ของชมรมผู้สูงอายุเป็นกิจกรรมในด้านนันทนาการ และการให้ความรู้แก่สมาชิก เช่น การอ่านหนังสือและแนะนำหนังสือ การเล่นเกม การฝึกอบรมงานศิลปะ หัตถกรรม การชมภาพยนตร์ การท่องเที่ยว การอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการดูแลสุขภาพร่างกายและจิตใจ การให้คำปรึกษาด้านสุขภาพและการปฏิบัติตัวเมื่อสูงอายุ การทำงานอาสาสมัครให้แก่เด็กและเยาวชน สำหรับการประเมินผลโครงการต่างๆของชมรมผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุจะใช้รูปแบบการสอบถามความพึงพอใจในการเข้าร่วมกิจกรรม

แนวทางดังกล่าวที่ผู้เขียนได้นำเสนอมานี้ จึงเป็นการเอื้ออำนวยให้ผู้สูงอายุเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตร่วมกับคนวัยอื่นๆ เพื่อสร้างพลังให้แก่ผู้สูงอายุและนำไปสู่การพัฒนาภาวะพหุพิพจน์ในที่สุด สอดคล้องกับกระบวนการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทการเป็นสังคมผู้สูงอายุของประเทศไทย

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2542). *ปฏิญญาผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2550ก). *แผนปฏิบัติการเชิงนโยบาย กลยุทธ์การปฏิบัติระดับภูมิภาคสำหรับแผนปฏิบัติการระหว่างประเทศกรุงแมดริดว่าด้วยการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุ ปี 2002 และแผนปฏิบัติการมาเก๊าว่าด้วยการดำเนินงานด้านผู้สูงอายุในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก ปี 1999*. กรุงเทพฯ: ม.ป.ท.
- กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2550ข). *พระราชบัญญัติผู้สูงอายุแห่งชาติ พ.ศ. 2546*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2551). *พระราชบัญญัติส่งเสริมการศึกษาระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย พ.ศ. 2551*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *รายงานผลการดำเนินงานการจัดการศึกษาสำหรับผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: รมยการพิมพ์.
- กุศล สุนทรธาดา. (2553). คุณค่าด้านเศรษฐกิจของผู้สูงอายุไทย. ใน สุชาดา ทวีสิทธิ์ และ สวรัช บุญขมานนท์ (บรรณาธิการ). *ประชากรและสังคม 2553: คุณค่าผู้สูงอายุในสายตาสังคมไทย*. เอกสารวิชาการ. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- คณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานผู้สูงอายุแห่งชาติ. (2545). *แผนพัฒนาผู้สูงอายุแห่งชาติ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545-2564*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- จิราพร เกศพิชญวัฒนา. (2549). *รายงานการวิจัยโครงการพหุพิพจน์: กรณีศึกษาจากผู้สูงอายุที่ได้รับรางวัลยอมรับในสังคม*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- ชื่นฤทัย กาญจนะจิตรา, ชาย โพธิสิตา, กฤตยา อชานิชกุล, อุมารัตน์ ภัทรวาณิชย์, กุลวิณ

- ศิริรัตน์มงคล, ปาณนัทร เตียงดั่ง และ สุภร จรัสสิทธิ์. (2550). *สุขภาพคนไทย 2550*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- นภาพร ชโยวรรณ. (2551). *สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย*. เอกสารประกอบการอบรมเชิงปฏิบัติการ การพัฒนาโครงการเพื่อผู้สูงอายุในท้องถิ่นตาม แผนผู้สูงอายุแห่งชาติ โรงแรมกรุงศรีริเวอร์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา วันที่ 20-22 พฤศจิกายน 2551.
- บรรลุ ศิริพานิช. (2542). ผู้สูงอายุไทยกับการศึกษา ต่อเนื่อง. *วารสารคณะกรรมการแห่งชาติว่าด้วย การศึกษา สหประชาชาติ*, 31(มกราคม-มิถุนายน): 8-11.
- เพ็ญแข ประจันปัจจนึก. (2550). *รายงานวิจัยฉบับ สมบูรณ์เรื่องการจัดการศึกษาและการเรียนรู้ ตลอดชีวิตเพื่อเตรียมความพร้อมในการพัฒนา ภาวะพลัดพรกในผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- วิพรรณ ประจวบเหมาะ, นภาพร ชโยวรรณ, มาลินี วงษ์สิทธิ์ ศิริวรรณ ศิริบุญ, ลีรินทร จันทสิริกาญจน, มาลินี วงษ์สิทธิ์, ประคอง อินทรสมบัติ, นภาพร ชโยวรรณ และ นงนุช สุนทรชวากานต์. (2545). *ผู้สูงอายุในประเทศไทย: รายงานการทบทวนองค์ความรู้ และสถานการณ์ ในปัจจุบัน ตลอดจนข้อเสนอแนะทางนโยบาย และการวิจัย*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาอายุรศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล. (2544). *หลักสำคัญของ เวชศาสตร์ผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2540). *การศึกษานอกโรงเรียน สำหรับผู้สูงอายุโดยประยุกต์ใช้วิธีการศึกษา ทางไกล*. กรุงเทพฯ: 9119 เทคนิคมพินิตัง.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2547). *การพัฒนาชุมชนเมืองแห่งการ เรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพฯ: พริกหวาน กราฟฟิค.
- สุรกุล เจนอบรม. (2541). *วิสัยทัศน์ผู้สูงอายุและการ ศึกษานอกระบบสำหรับผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2548). (2553). *สารประชากร มหาวิทยาลัยมหิดล*, 19 (มกราคม), 1.
- สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2550). *ผู้สูงอายุช่วยสังคมไทยอยู่เย็นเป็นสุขแล้วสังคม ไทยให้อะไรกับผู้สูงอายุ*. *วารสารสภาที่ปรึกษา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ*, 1(มกราคม-มีนาคม), 4-8.
- สุชาดา ทวีสิทธิ์. (2553). บทบรรณาธิการ: การ เปลี่ยนแปลงกระบวนทัศน์เพื่อการวิจัยผู้สูงอายุ. ใน สุชาดา ทวีสิทธิ์ และ สวรัช บุญขมานนท์ (บรรณาธิการ). *ประชากรและสังคม 2553: คุณค่าผู้สูงอายุในสายตาสังคมไทย*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม.
- สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล, มัทนา พานิชรัมย์, เล็ก สมบัติ, ศศิพัฒน์ ยอดเพชร, ศิริวรรณ ศิริบุญ, ลีรินทร จันทสิริกาญจน, มาลินี วงษ์สิทธิ์, ประคอง อินทรสมบัติ, นภาพร ชโยวรรณ และ นงนุช สุนทรชวากานต์. (2545). *ผู้สูงอายุในประเทศไทย: รายงานการทบทวนองค์ความรู้ และสถานการณ์ ในปัจจุบัน ตลอดจนข้อเสนอแนะทางนโยบาย และการวิจัย*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาอายุรศาสตร์ คณะแพทยศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุทธิชัย จิตะพันธ์กุล. (2544). *หลักสำคัญของ เวชศาสตร์ผู้สูงอายุ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2540). *การศึกษานอกโรงเรียน สำหรับผู้สูงอายุโดยประยุกต์ใช้วิธีการศึกษา ทางไกล*. กรุงเทพฯ: 9119 เทคนิคมพินิตัง.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2547). *การพัฒนาชุมชนเมืองแห่งการ เรียนรู้สำหรับผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพฯ: พริกหวาน กราฟฟิค.
- สุรกุล เจนอบรม. (2541). *วิสัยทัศน์ผู้สูงอายุและการ ศึกษานอกระบบสำหรับผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพฯ: ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. (2548).

- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2552). *เอกสารประกอบการประชุม เรื่อง การขับเคลื่อนการพัฒนาผู้สูงอายุอย่างบูรณาการ*. กรุงเทพฯ.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2547). *นครแห่งการเรียนรู้*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2552). *ข้อเสนอการปฏิรูปการศึกษาในทศวรรษที่สอง (พ.ศ. 2552 – 2561)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- สำนักนายกรัฐมนตรี. (2550). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ. (2550). *โครงการวิจัยการศึกษาดำเนินงานโครงการขยายผลการศึกษาแก่ผู้สูงอายุที่บ้าน*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- องค์การแรงงานระหว่างประเทศ. (2554). *แรงงานสูงอายุมีผลกระทบต่อผลิตภาพการผลิตและการพัฒนาของประเทศไทย*. สืบค้นจาก www.ilo.org/asia/info/public/pr/lang-en.index.htm.
- อรทัย อัจฉา. (2553). *แก่แล้วไม่มีคุณค่าจริงหรือ: บทสังเคราะห์ความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของผู้สูงอายุใน สุขาคา ทวีสิทธิ์ และ สวรัช บุญขมานนท์ (บรรณาธิการ). ประชากรและสังคม 2553: คุณค่าผู้สูงอายุในสายตาสังคมไทย*. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.
- อชาญญา รัตนอุบล, วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, สาริพันธ์ สุภวรรณ, ปาน กิมปี, วรรัตน์ อภินันท์กุล, ฉัญฐลัทธิน ศรีมิชัย, สุวิธิดา จรุงเกียรติกุล และ ระวี สัจจโสภณ. (2552). *รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การศึกษาสภาพ ปัญหา ความต้องการ และรูปแบบการจัดการจัดกิจกรรมการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ด้านการเตรียมความพร้อมเมื่อเข้าสู่วัยผู้สูงอายุของผู้ใหญ่วัยแรงงาน*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- อชาญญา รัตนอุบล, วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา, วรรัตน์ ปทุมเจริญวัฒนา, ปาน กิมปี และ ระวี สัจจโสภณ. (2554). *การศึกษาและการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้สูงอายุไทย*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย.
- Formosa, M. (2002). Critical gerogogy: Developing practical possibilities for critical educational gerontology. *Education and Aging, 17*, 73–88.
- Glendenning, F., & Battersby, D. (1990). Why we need educational gerontology and education for older adults: A statement of first principles. In F. Glendenning & K. Percy (Eds.). *Aging, education and society: Readings in educational gerontology* (pp. 219–231). Keele: University of Keele, Association for Educational Gerontology.
- Jarvis, P. (2007). *Globalisation, lifelong learning and the learning society sociological perspectives*. New York: Routledge.
- Knodel, J., & Chayovan, N. (2008). *Population aging and the well-being of older persons in Thailand: Past trends, current situation and future challenges*. Bangkok: UNFPA, Thailand.
- Knowles, M. S. (1980). *The modern practice of adult education: Pedagogy and andragogy*. Chicago: Follett.
- Lawlor, D., & Thomas, A. (2008). *Residential design for aging in place*. New Jersey: John Wiley & Sons.
- Lawton, M. P. (1975). *Planning and managing*

- housing for older people*. New York: John Wiley & Sons.
- McClusky, Y. (1975). *Education for aging: The scope of the field and perspectives for the future*. In M. Grabowski & W. Mason, (Eds.), *Learning for aging*. Washington DC: Adult Education Association of USA. Syracuse: ERIC Clearing House for Adult Education.
- Manheimer, R. (1995). *Older adult education: A guide to research, program, and policies*. Published in association with North Carolina for Creative Retirement, University of Carolina, Connecticut: Green Wood.
- Moody, H. R. (1976). *Educational gerontology*. Washington, DC: Eric Clearing House for Adult Education.
- Moody, H. R. (1990). Education and life cycle: A philosophy of aging. In *Introduction to educational gerontology* (3rd ed.). New York: Hemisphere.
- Morgan-Klein, B., & Osborne, M. (2007). *The concepts and practices of lifelong learning*. New York: Routledge.
- Thanakwang, K., & Soonthornhdaha, K. (2006). Attributes of active aging among older persons in Thailand: Evidence from the 2002 survey. *Asia-Pacific Population Journal*, 21(3), 113–135.
- United Nations. (2009). *World population aging*. New York: Department of Economic and Social Affairs. Population Division.
- Wacker, R. R., & Roberto, K. A. (2008). *Community resources for older adults: Program and service in an era of change*. California: Sage.
- World Health Organization [WHO]. (2002). *Active aging, a policy framework*. A contribution of the world health organization to the second united nation world assembly on aging. Madrid, Spain.
- World Health Organization [WHO]. (2007). *Global age-friendly cities: A guide*. France.

TRANSLATED THAI REFERENCES

- Ath-Um, O. (2010). Is senility useless?: Value synthesis of the elderly. In S. Thawisith & S. Bunyamanont (Eds.), *Population and society 2010: Value of the elderly in Thai society perspectives*. Nakhon Pathom: Institute for Population and social Reasearch, Mahidol University. [in Thai]
- Bureau of Empowerment for Older Persons. (2007). *Research program in administration of the expanding outcome of the home elderly*. Bangkok: Kasetsart Univeristy. [in Thai]
- Chayowan, N. (2008). *Thai elderly situation*. Paper presented at workshop of the development program of the national long-term plan for local elderly. Krungsri river hotel, Pranakorn Sri Ayutthaya. November 20–22, 2008. [in Thai]
- Chenobrom, S. (1998). *Elderly vision and non-formal and Informal Education systems for Thai elderly*. Bangkok: Department of Non-formal Education, Faculty of Education, Chulalongkorn University. [in Thai]
- Chitapankul, S. (2001). *Principle of Geriatrics*. Bangkok: Chulalongkorn University Publishing. [in Thai]
- Chitapankul, S. Pananiramai, M. Sombat, L. Yotpetch, S. Siriboon, S. Chantasirikanjana, S. Wongsith, M. Intrasant, P. Chayoone, N., &

- Soonthornchawakarn, N. (2002). *The elderly in Thailand: Review of knowledge and current situation and suggestion in policies and research*. Bangkok: Department of Veterinary Medicine, Faculty of Medicine, Chulalongkorn University. [in Thai]
- Foundation of Thai Gerontology Research and Development. (2009). *Thai elderly: Situation report 2009*. Bangkok: TQP. [in Thai]
- Institute for Population and Social Research, Mahidol University. (2010). *Mahidol Population Gazette, 19* (January), 1. [in Thai]
- International Labour Organization. (2011). *Aging workforce threatens Thailand's productivity and development*. Retrieved from http://www.ilo.org/asia/info/public/pr/WCMS_104834/lang-en/index.htm [December 12, 2011]. [in Thai]
- Kanjanajitra, C., Potisita, C., Archavanichkul, K., Pataravanich, K., Siriratmongkol, K., Sengdung, P., & Jarassith, S. (2007). *Health of Thai people 2007*. Nakhon Pathom: Institute for Population and Social Research, Mahidol University. [in Thai]
- Ketpitchayawattana, J. (2006). *Active Aging Research Program: Case Studies in the Known Elderly in the Society*. Bangkok: Office of Health Promotion Fund. [in Thai]
- Ministry of Education. (2010). *Study of management administration for the elderly*. Bangkok: Rangsi. [in Thai]
- Ministry of Education. (2008). *Promotion of non-formal and informal education Act, 2008*. Bangkok: Ministry of Education. [in Thai]
- Ministry of Social Development and Human Security. (2007a). *Shanghai implementation strategy: Regional implementation strategy for the Madrid international plan of action on aging 2000 and the Macao plan of action on aging for Asia and the Pacific 1999*. Bangkok. [in Thai]
- Ministry of Social Development and Human Security. (2007b). *National Elderly Act 2003*. Bangkok: National Office of Buddhism Publishing. [in Thai]
- Ministry of Social Development and Human Security. (1999). *Thai elderly declaration*. Bangkok. [in Thai]
- National Commission on the Elderly. (2002). *National development of the elderly (No.2) 2002–2021*. Bangkok: Office of the Prime Minister. [in Thai]
- National Institute of Development Administration. (2008). *Survey of risks of the Thai elderly*. Bangkok: National Institution of Development Administration. [in Thai]
- Office of the Education Council. (2004). *Learning city*. Bangkok: Parppim. [in Thai]
- Office of the Education Council. (2009). *Suggestion for second decade of education reform (B.E. 2552–2561)*. Bangkok: Office of the Education Council. [in Thai]
- Office of the National Economic and Social Advisory Council. (2007). The elderly help improve the society, what the society gives back the elderly? *Journal of Office of the National Economic and Social Advisory Council 1* (January-March), pp. 4–8. [in Thai]
- Office of the National Economic and Social Development Board. (2009). *The implementation of elderly integrating development*. Paper presented at the Conference of the Implementation

- of Elderly Integrating Development. Bangkok. [in Thai]
- Office of the National Education Commission. (2005). *National Education Act 1999 and Amendments (No. 2) 2002*. Bangkok: Office of the Prime Minister. [in Thai]
- Office of the Prime Minister. (2007). *Constitution of the Kingdom of Thailand 2007*. Bangkok: National Office of Buddhism. [in Thai]
- Prachonpatchanuek, P. (2007). *Complete research in lifelong education and learning management for the preparation of Thai active aging development*. Bangkok: Office of Health Promotion Fund. [in Thai]
- Prachuabmoh, W., Chayowan, N., Wongsith, M., & Siriboon, S. (2009). *National plan improvement research program for the elderly. No. 2 (2002–2021)*. Bangkok: College of Population Studies, Chulalongkorn University. [in Thai]
- Rattana-Ubol, A., Pathumchareonwattana, W., Supawan, S., Kimpee, P., Apinankul, W., Srimichai, N., Charungkiatkul, S., & Sajjasophon, R. (2009). *Complete research in the study of state, problems, needs, and non-formal education and informal education models to enhance learning for preparation of Thai labour when entering to the elderly Age*. Bangkok: Foundation of Thai Gerontology Research and Development. [in Thai]
- Rattana-Ubol, A., Pathumchareonwattana, W., Kimpee, P., Pathumchareonwattana, W., & Sajjasophon, R. (2011). *Education and lifelong learning of Thai senior citizens*. Bangkok: Foundation of Thai gerontology research and development. [in Thai]
- Sangsri, S. (1997). *Non-formal and informal education for the elderly with long distance application*. Bangkok: 9119 Technique Printing. [in Thai]
- Sangsri, S. (2003). *Urban development of learning for Thai society*. Bangkok: Prikwan Graphic. [in Thai]
- Siripanich, B. (1999). Thai elderly and educational continuation. *The Bulletin of the Thai National Commission for UNESCO*, 31(January–June): 8–11. [in Thai]
- Sunthornthada, K. (2010). Economic value of Thai elderly. In S. Thawisith & S. Bunyamanont (Eds.), *Population and society 2010: Value of the elderly in Thai society perspectives*. Nakhon Pathom: Institute for Population and Social Research, Mahidol University. [in Thai]
- Taweessith, S. (2010). Paradigm changing for the elderly research. *Population and society 2010: value of the elderly in Thai society perspectives*. Nakhon Pathom: Institute for Population and Social Research, Mahidol University. [in Thai]
- Yodpetch, S. (2006). *Welfare of the elderly: Concept and operation of social work*. Bangkok: Mister copy (Thailand). [in Thai]
- Yodpetch, S. (2007, September 27). Happy aging, time for the elderly. *Khaosod*: p. 27. [in Thai]